

NEJEDNAKE DEMOKRACIJE

TKO (NE) GLASA U HRVATSKOJ?

Ovo je prijevod engleskog izvornika
"Who does (not) vote in Croatia?"

**Bartul Vuksan-Ćusa i
Michael Jennewein**

Ožujak 2024.

Manje od polovice hrvatskih građana glasa na parlamentarnim izborima. Hrvatska pri tome ima četvrti najniži izborni odziv u Europi. Ovaj izvještaj prikazuje tko su neglasači u Hrvatskoj te što se može učiniti kako bi se do njih došlo.

Shodno generalnim trendovima u Europi, i u Hrvatskoj je za mlađe, manje obrazovane i radničku klasu manje vjerojatno da će glasati. Neglasači u Hrvatskoj imaju slab politički interes, ali istovremeno - i u kontrastu s drugim državama - nisu manje skloniji demokraciji kao takvoj od nebiraca.

Promjene u razinama izborne apstinencije zahtijevaju rješavanje trajnijih strukturalnih problema. Kao inkrementalnu mjeru predlažemo diskusiju o snižavanju dobnog praga za biračko pravo na 16 godina. Što se stranaka tiče, prilažemo uvide iz izbornih kampanja u Europi koje su posebno ciljale neglasače.

Sadržaj

UVOD	2
PAD DEMOKRATSKOG SUDJELOVANJA I ZADOVOLJSTVA	3
TKO NE GLASA?	4
Prva skupina: mladi	4
Druga skupina: manje obrazovani	4
Treća skupina: radnička klasa	4
VISOKE STOPE IZBORNE APSTINENCIJE SU PROBLEM ZA DEMOKRACIJU	6
POGLED NA HRVATSKU	7
Hrvatska izlaznost u usporedbi	7
Mladi u centru pažnje: detaljnija analiza	9
Tko su izborni apstinenti u Hrvatskoj?	9
ZAKLJUČCI I PREPORUKE	13
Glasanje sa 16 godina	13
Potencijali za kampanje usmjerene na izborne apstinente	13
Literatura	15

UVOD

Jedan od središnjih elemenata demokracije je jednako pravo glasa u upravljanju našim društvima. U demokracijama su izbori glavno sredstvo kojim se saznaje što ljudi žele reći. U predstavničkim demokracijama bираmo predstavnike koji predstavljaju različitost svih članova društva i njihove jednako tako različite interese. Ovi predstavnici imaju zadaću formiranja većine vezano za određena pitanja i načina na koji ih treba rješavati – kroz rasprave i kompromise. Oni podupiru i nadziru vlade kako bi provele odluke većine. Vlade stoga svoj legitimitet crpe iz osvajanja srca i umova većine svojih građana. Sve ovo zvuči lijepo i uvjerljivo. Ali: što ako sve manje ljudi izlazi na izbore? Ako sve manje ljudi koristi svoje pravo da odlučuje o tome tko će voditi državu? Što se događa s demokracijama i funkcioniranjem predstavničkog sustava ako svaka druga osoba ili čak više apstinira od glasanja?

U ovom izvješću – koji je dio FES-ove serije o nejednakim demokracijama – pokušavamo malo rasvijetliti ova pitanja promatrajući konkretno Hrvatsku. Hrvatska je zanimljiv slučaj jer ima jednu od najviših stopa izborne apstinencije među europskim demokracijama. Više od polovice hrvatskog biračkog tijela ne glasa: na prošlim parlamentarnim izborima 2020. godine izlaznost je iznosila samo 46,4 %. To je nevjerojatna brojka, pogotovo u usporedbi s drugim zemljama. Samo su tri europske zemlje na svojim posljednjim izborima imale manju izlaznost birača.

Stopa izlaznosti je stoga pitanje koje bi trebalo posebno zabrinuti i hrvatske građane i političare. Cilj ovog izvješća je steći spoznaje o tome kako se izlaznost razvijala tijekom demokratskog razdoblja u Hrvatskoj, tko su izborni apstinenti u Hrvatskoj i što bi se moglo učiniti da se situacija poboljša.

Točnije, izvješće sadrži sljedeće segmente: prvo, predstavljamo usporedne podatke o izlaznosti općenito, te posebno u Hrvatskoj, i to na temelju skupa usporednih podataka o nejednakim demokracijama koji je razvijen za ovu seriju (vidi Wenker 2024.). Drugo, koristimo niz anketnih istraživanja iz Hrvatske provedenih u razdoblju od 2003. do 2020. godine, što nam omogućuje da identificiramo tko u Hrvatskoj ne izlazi na izbore. I na koncu, pokušat ćemo formulirati nekoliko konkretnih političkih preporuka o tome kako bi se trend pada izlaznosti birača možda mogao preokrenuti.

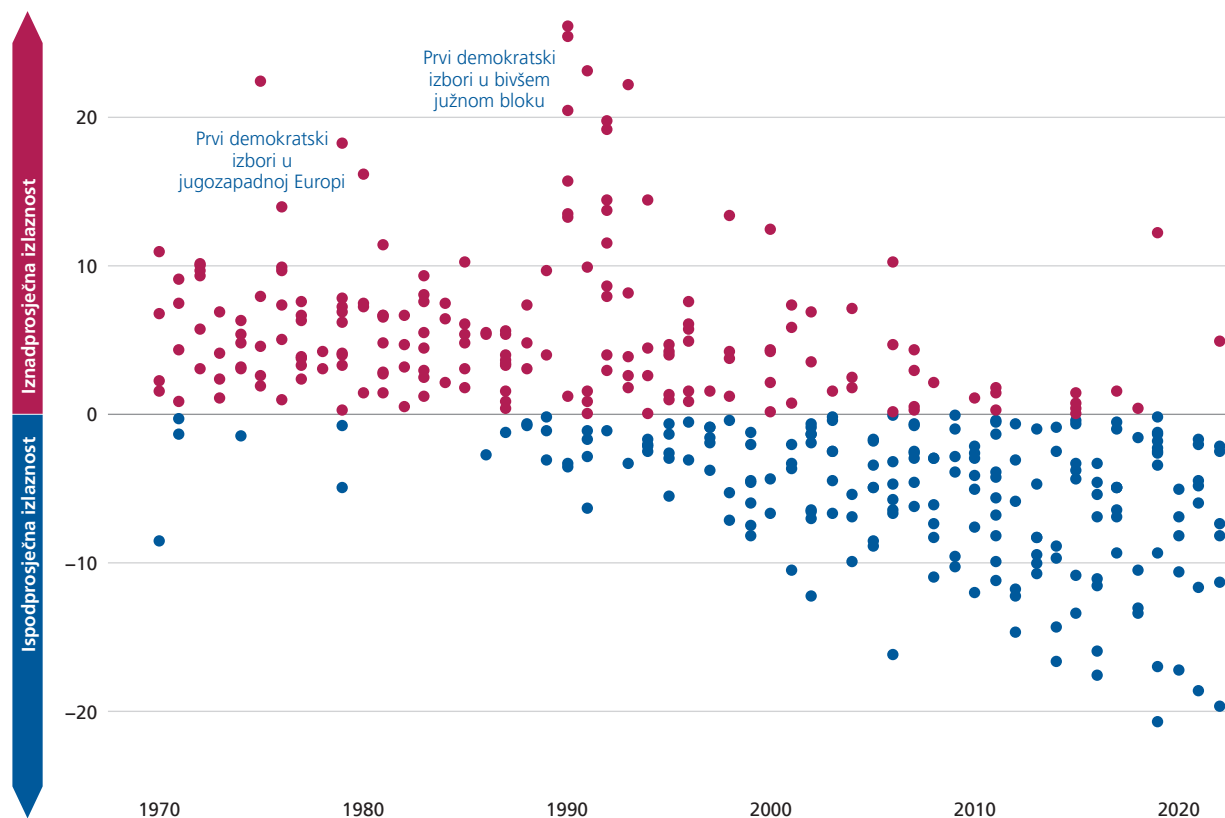
PAD DEMOKRATSKOG SUDJELOVANJA I ZADOVOLJSTVA

Brojne studije pokazale su da je u svim zapadnim demokracijama izlaznost na izborima tijekom proteklih desetljeća u konstantnom padu (npr. Blais et al. 2004.; Ferrini 2013.). Ovo je opći trend koji se odnosi na sve zapadne demokracije. Izlaznost birača svugdje je manja nego prije nekoliko desetljeća.

Prije nekoliko godina se možda moglo zaključiti da bi to jednostavno mogao biti znak općeg zadovoljstva načinom na koji se društva razvijaju. Danas imamo podosta dokaza kako

je vjerojatnije da je to znak duboko ukorijenjenog nezadovoljstva demokratskim sustavom općenito, a posebno političkim strankama, uključujući i političare i institucije povezane s njima. U Europskoj uniji je manje od polovice građana (47%) vrlo ili prilično zadovoljno načinom na koji demokracija funkcionira u praksi. Većina ispitanika nije ili nije nimalo zadovoljna. U Hrvatskoj je ta brojka još manja. Samo 29% hrvatskih građana zadovoljno je načinom na koji funkcionira demokracija u Hrvatskoj (Eurobarometar, 2023.).

Slika 1
Konstantan pad izlaznosti birača od 1970.

Točke predstavljaju pojedinačne izbore – svaki slučaj prikazuje odstupanja od prosječne stope izlaznosti u dotičnoj zemlji kroz cijelo razdoblje. Crvene točke tako odgovaraju izborima s većom stopom izlaznosti od prosjeka, a plave nižoj stopi izlaznosti od prosjeka. Sve u svemu, jasno se vidi konstantan pad izlaznosti na izbore od 1970. godine.

TKO NE GLASA?

No, tko su ljudi koji ne glasaju? Je li apstinencija ravnomjerno raspoređena po svim društvenim skupinama? Usporedna izvješća serije o nejednakim demokracijama koja pokrivaju izborne podatke iz 30 zapadnih demokracija unatrag do 1970-ih bavila su se ovim pitanjem (Elsässer i ostali 2022.; Wenker 2024.). I otkrila su da u zapadnim demokracijama postoje tri skupine kod kojih je izborna apstinencija izrazito naglašena:

- a) mladi
- b) manje obrazovani
- c) radnička klasa

PRVA SKUPINA: MLADI

To što mladi ljudi okreću leđa sudjelovanju u demokratskim procesima nije novo otkriće, kako su i pokazala brojna istraživanja (Foa i ostali 2020.; Franc i ostali 2018.). Ključno je, međutim, da mladi ljudi ne samo da ne glasaju, nego su i mnogo više distancirani od drugih oblika sudjelovanja u demokratskom procesu. Manje se učlanjuju u političke stranke, rijetko se kandidiraju i još rjeđe obnašaju bilo kakve dužnosti. I što je najvažnije, smatraju da njihovi interesi nisu adekvatno zastupljeni u politici (Bastedo 2015.) i više su mišljenja da demokracija „ne ispunjava njihova očekivanja“ (Open Society Barometer 2023.; FES Youth Studies 2023.).

To ne znači da mnogi mladi stvarno ne pokazuju visoku razinu političkog interesa, ali je samo izrazita manjina mladih ljudi politički aktivna – uz velike regionalne razlike. Na primjer, klimatski aktivizam pokreću mladi ljudi, ali ograničen je na zemlje zapadne Europe poput Njemačke, dok je u zemljama istočne ili jugoistočne Europe mnogo manje izražen.

DRUGA SKUPINA: MANJE OBRAZOVANI

Drugi bitan prediktor odaziva birača je razina obrazovanja. Što je netko obrazovaniji, veća je vjerojatnost da će glasati. To je u skladu s drugim istraživanjima (Early i ostali 2023.; Scervini i Segatti 2012.). Jedan od ključnih razloga za ovaj nalaz je uloga koju znanje igra u odluci o glasanju ili apstinenciji. To uključuje znanje o tome kako zapravo glasati, primjerice kamo ići ili kako glasati poštom, za koje stranke ili

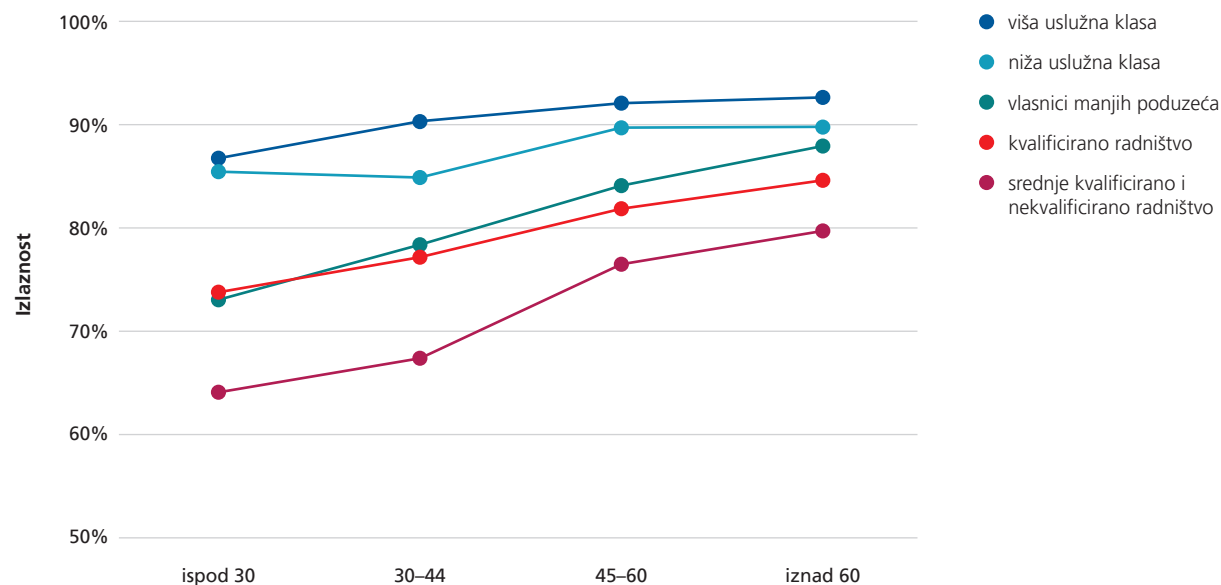
kandidate glasati, čitanje i razumijevanje njihovih manifesta, kao i praćenje kampanja. Mnogi ljudi, naravno, glasaju s manje znanja od toga, primjerice iz navike ili iz jednostavnijih razloga, poput privrženosti stranci za koju uvijek glasaju. Istovremeno, kao što je pokazala nedavno provedena kvalitativna studija iz Njemačke, motivacije za apstinenciju mogu varirati od toga da ljudi naprosto zaborave ići na izbore, nezainteresiranosti, povezivanja stresa s glasanjem, do stvarne ljutnje na političare. Što je netko obrazovaniji, to je manja vjerojatnost za sve ove motivacije (Hagemayr i ostali 2023.).

TREĆA SKUPINA: RADNIČKA KLASA

Treća skupina koja nesrazmjerno (više) ne izlazi na izbore je radnička klasa. Radnička se klasa u ovom kontekstu definira kao nekvalificirani ili polukvalificirani radnici poput građevinskih radnika, vozača autobusa, prodavača u trgovini, a treba je razlikovati od radnika u uslužnom sektoru niže ili više razine čiji poslovi zahtijevaju određeno strukovno i/ili sveučilišno obrazovanje. Apstinencija radničke klase još je izraženija u kombinaciji s određenim dobnim skupinama. Mladi iz radničke klase će još manje ići na izbore nego njihovi stariji kolege (slika 2).

Postoje daljnji mogući razlozi koji potiču izbornu apstinenciju među manje obrazovanim i radničkom klasom. Kao što je gore već spomenuto, bitnu ulogu ima znanje. Osim toga, odluka o glasanju također ovisi o nečijoj percepciji je li njihov glas doista bitan. Što to znači? Svi birači implicitno kalkuliraju o tome isplati li se glasati. Ta kalkulacija ovisi o njihovom uvjerenju da će zastupnici za koje glasuju zaista moći održati svoja obećanja. U tom smislu, nedavna istraživanja su pokazala da je demokratsko donošenje odluka inklinirano preferencijama obrazovanih i općenito viših društvenih slojeva. Ove studije, koje mjere responzivnost demokratskog sustava, pokazale su da kad god se preferencije gornje i donje polovice društva razilaze, mnoge zapadne demokracije (Elsässer i ostali, 2017; Gilens 2012) usvajaju politike koje favoriziraju bogati. U Njemačkoj su, na primjer, usvojene socijalne reforme poput restriktivnih naknada za nezaposlene ili povećanja dobi za odlazak u mirovinu, unatoč tome što se velika većina radničke klase protivila tim mjerama. Istodobno su provedene mjere koje pogoduju samo višim slojevima društva, poput smanjenja poreza na kapital ili uvođenja poreznih olakšica za gubitke na burzi.

Slika 2
Efekt klase po dobnim skupinama

Nadalje, društvene norme također igraju važnu ulogu. Kao što su pokazali Schäfer i Roßteutscher (2015), izlazak na izbore također ovisi o tome što rade drugi ljudi u društvenom orkuženju kojem pojedinac pripada. Na primjer, norma za ljude sa sveučilišnom diplomom je da izlaze na izbore jer je to nešto što rade njihovi vršnjaci. Odstupanje od ove norme zapravo zahtijeva opravdanje ljudima iz njihovog društvenog kruga. Nasuprot tome, u skupinama i područjima gdje glasanje nije široko rasprostranjeno, teret opravdavanja o odstupanju od norme je u ovom kontekstu na osobi koja izlazi na izbore.

Moglo bi se reći: zanimljivi rezultati, ali je li to doista problem? Svi ti ljudi imaju pravo glasanja. Ako odluče ne iskoristiti to pravo, pa što? Je li to problem za demokraciju?

VISOKE STOPE IZBORNE APSTINENCIJE SU PROBLEM ZA DEMOKRACIJU

Postoje najmanje četiri razloga zašto bismo trebali biti zabrinuti zbog visokih stopa izborne apstinencije. Prvo, ako, na primjer, svi ravnopravno sudjeluju na izborima osim određene skupine, njima svojstveni interesi vjerojatno neće biti adekvatno zastupljeni i uzeti u obzir u parlamentu. Ova kolektivna apstinencija postaje posebice problem ako su te skupine u isto vrijeme neproporcionalno pogođene društvenim i ekonomskim problemima. Pogledajmo na trenutak naše tri skupine iz perspektive prethodno rečenog. Na mlade nerazmjerno utječu pitanja koja se tiču njihove (dugoročne) budućnosti poput klimatskih promjena i njihovih osobnih perspektiva, poput toga mogu li si priuštiti zasnivanje obitelji. Manje obrazovani i radnička klasa su nerazmjerno pogođeni stalnim ekonomskim i društvenim promjenama, kao što su gubitak radnog mjesta ili suočavanje s visokom inflacijom s obzirom na njihova ionako ograničena financijska sredstva. Ako sve te skupine ne sudjeluju dovoljno – njihovi interesi u pitanjima koje ih se tiču vjerojatno neće biti na visokom mjestu prioriteta izabranih vlada.

Drugo, jedna od glavnih svrha izbora je svojevrsna evaluacija rada vlade. Ako se samo određene skupine sustavno suzdržavaju od ove evaluacije, vlade će biti manje odgovorne za učinke politika koji posebno utječu na te birače. Ako te skupine imaju puno manji utjecaj na donošenje političkih odluka u stvarnim političkim procesima, one se dodatno udaljavaju od demokracije i gube vjeru u njezinu centralnu premisu. Kao rezultat toga, mnogo su manje zastupljeni u politici, što je evidentno iz vrlo malog broja mladih političara ili političara iz radničke klase u parlamentu i vladi (Elsässer i ostali, 2022.). Istovremeno, institucije poput sindikata ili lobističkih skupina koje bi predstavljale i zagovarale njihove interese vjerojatno će biti relativno slabije razvijene od takvih (vidi npr. Schnetzer, 2021.).

Treće, ako dosta ljudi ne glasa, povećava se mogućnost utjecaja na ishod izbora kroz kontrolu toga tko sudjeluje. Iako istraživanja ne pružaju jednoznačan odgovor na pitanje mijenja li izlaznost izborne rezultate (Rosema, 2007; Schäfer, 2012), vjerojatno je da svaka društvena skupina ima određene preferencije koje su često u suprotnosti s preferencijama drugih skupina. Dakle, ako jedna skupina ne sudjeluje, neke će preferencije biti nedovoljno zastupljene u postupku demokratskog odlučivanja. Na primjer, poznato je da radnička klasa više podržava redistributivne mjere negoli viša klasa iz uslužnog sektora.

I na koncu, konstantno nizak odaziv na izbore može utjecati na ponašanje stranaka. Ako mnogi birači ionako ne glasaju, onda je i drugi politički angažman, poput pridruživanja političkim strankama, također u pravilu nizak. A za stranke i područja s nedostatkom osoblja je manje vjerojatno da će potaknuti mobilizaciju birača u budućnosti. S obzirom na njihova ograničena sredstva, stranke će napraviti izračun o tome isplati li im se pokušati doći do izbornih apstinenata. Ako ovo ograničenje postane trajno, dolazi do kontinuiranog ciklusa niske izlaznosti i mobilizacije. Kao rezultat toga, cijele skupine stanovništva bi se mogla distancirati od političara i političkih procesa, što, ukupno gledano, šteti otpornosti demokracija (Roßteutscher i Schäfer, 2016.).

POGLED NA HRVATSKU

No, kakva je situacija u Hrvatskoj? U ovom izvješću predstavljamo dvije baze podataka koje nam omogućuju da steknemo dublji uvid u problematiku izborne apstinencije u Hrvatskoj. Prvo, gledamo gdje se Hrvatska nalazi u odnosu na druge europske demokracije koristeći komparativnu bazu podataka o nejednakim demokracijama (*UD Comparative dataset*). Drugo, predstavljamo analizu temeljenu na podacima prikupljenima na individualnoj razini koja nam omogućuje dublje pronicanje u konfiguraciju izborne apstinencije u Hrvatskoj.

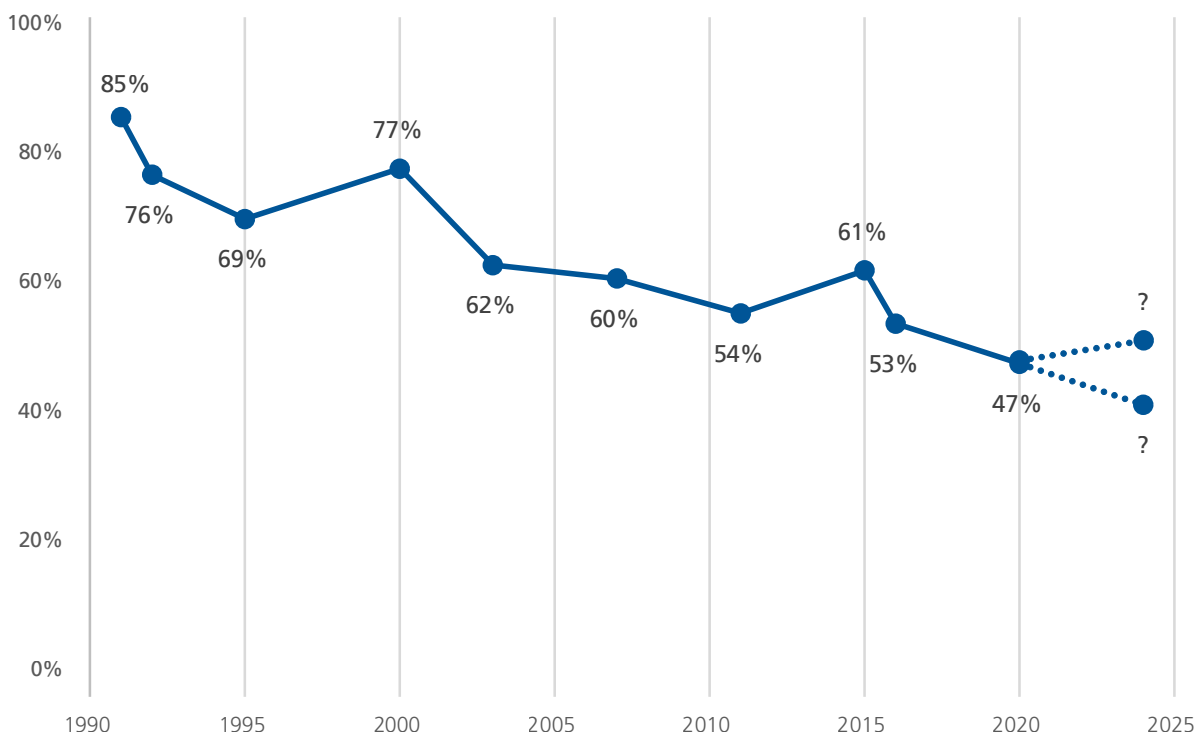
HRVATSKA IZLAZNOST U USPOREDBI

Kao i u većini drugih zemalja, odaziv birača u Hrvatskoj s vremenom opada (slika 3). Na posljednjim izborima 2020.

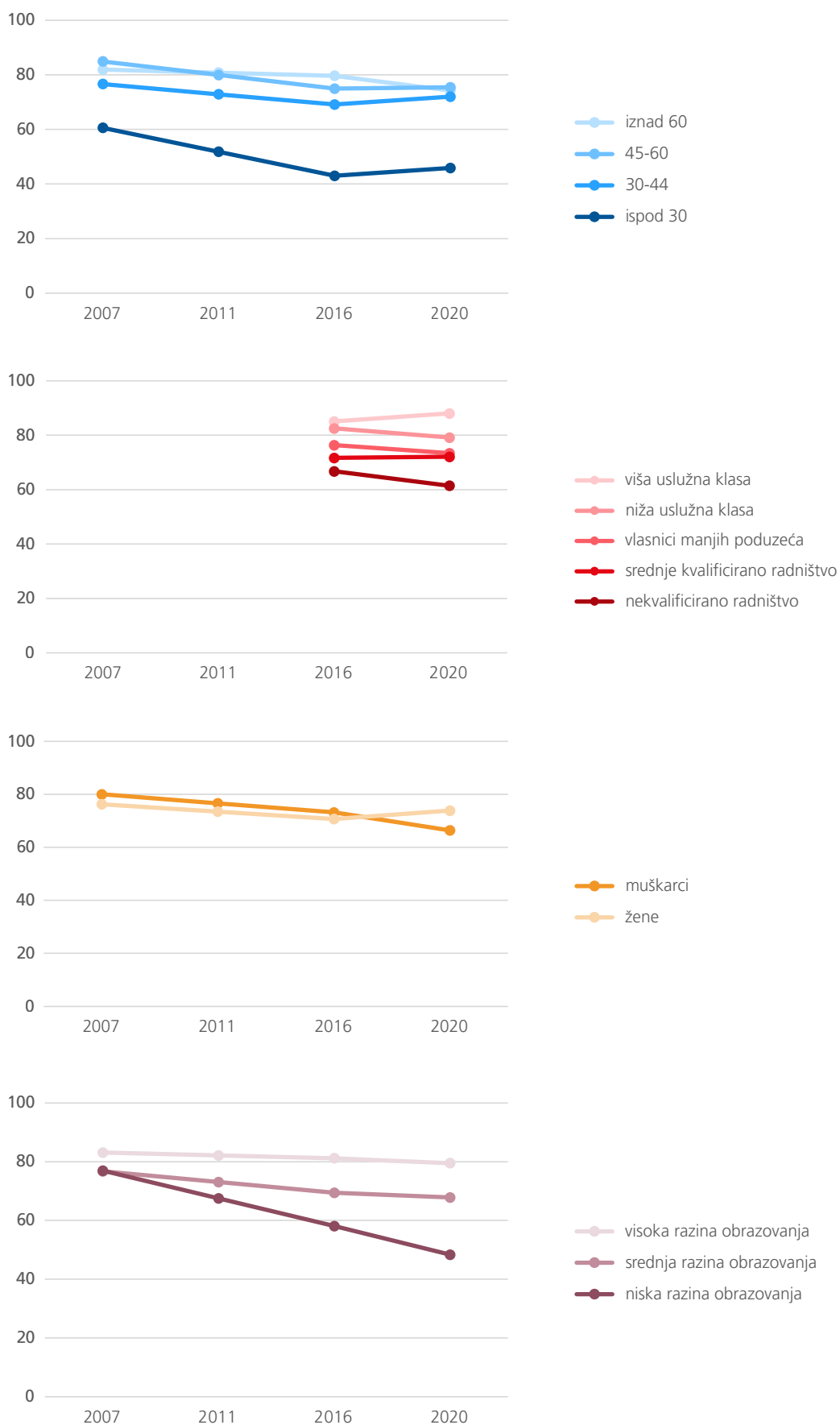
godine izlaznost je bila 46,4%. Postoje neka odstupanja, kao 2000. i 2015., ali je jasan općeniti trend. Hrvatska u tom pogledu u potpunosti prati opći trend i – gledano općenito po izlaznosti – ima jednu od najnižih stopa u EU i unutar demokratske Europe. Postoje samo tri europske demokracije s nižim odazivom birača na nedavnim izborima: Rumunjska (2020.: 31,9%), Bugarska (2023.: 40,6%) i Albanija (2011.: 46,3%).

Kad je riječ o tome tko je sudjelovao u izborima, također pronalazimo obrazac koji odgovara općem trendu. Gledajući posljednje izbore 2020., nalazimo efekte koji su već predstavljeni gore: efekt dobi, efekt obrazovanja i efekt klase.

Slika 3
Stalni pad izlaznosti na hrvatskim parlamentarnim izborima

Slika 4
Socijalna nejednakost pri glasanju u Hrvatskoj

MLADI U CENTRU PAŽNJE: DETALJNIJA ANALIZA

Imajući ovu sliku na umu, provodimo detaljniju analizu izbornih apstinenata u Hrvatskoj. Odlučili smo se dodatno usredotočiti na mlade jer su prethodne studije (Lamza-Posavec, 2004.; Henjak, 2017.; Raos, 2020.; Vuksan-Čusa i Šalaj, 2024.; Henjak i Čular, u pripremi; Širinić i Dolenc, u pripremi) pokazale da su mlađi ljudi doista *notorni apstinenti* (Smets i van der Ham, 2013.: 348). Međutim, još nije jasno je li ovaj trend rezultat efekta dobi, efekta generacijske socijalizacije ili efekta razdoblja.

Naime, efekti dobi na političko ponašanje i stavove mogu se očitovati kao efekti starenja (efekti nečijeg položaja u životnom ciklusu), kao i kohortni ili generacijski efekti (efekti zajedničkog socijalizacijskog iskustva koje pojedinci dijele) te kao efekti razdoblja (efekti događaja velikih razmjera ili tadašnjeg odnosno trenutačnog konteksta) (Neundorf i Niemi, 2014.). Ako primijenimo okvir dob-kohorta-razdoblje na izbornu apstinenciju, to bi impliciralo da bi izborna apstinencija mladih ljudi mogla biti rezultat nedostatka biračkog iskustva (budući da još nisu imali priliku usvojiti naviku glasanja) (v. Franklin, 2004.) ili njihove povećane usredotočenosti na zadatke i procese vezane za tada karakterističnu životnu tranziciju (Dassonneville, 2017.: 139-140).

Alternativno objašnjenje krije se u generacijskoj hipotezi koja postulira da mlađe kohorte možda manje glasaju jer ih, u usporedbi sa starijim kohortama, karakterizira socijalizacija u bitno drugačijem političko-povijesnom i vrijednosnom kontekstu. Iz perspektive potonjeg, mlađe generacije su sklonije postmaterijalizmu, unutar kojeg politika i društvena norma glasanja nisu od relativno visokog značaja (Norris i Inglehart, 2019.; Kostelka i Blais, 2021.). Iz socijalizacijske perspektive, repertoar sudjelovanja mlađih generacija može odražavati razine depolitizacije konteksta u kojem su odrasli, što dovodi do nižeg odaziva na izbore (v. Grasso i ostali, 2019.). I na koncu, studije također trebaju uzeti u obzir efekte razdoblja jer bitni politički i drugi događaji mogu obilježiti određena vremenska razdoblja te tako utjecati na političke stavove i razine sudjelovanja na izborima. Ovisno o prirodi i intenzitetu tih događaja, isti mogu značajno utjecati na političko ponašanje ljudi (v. Lisi i ostali, 2021.).

Istodobno, važno je napomenuti da su dob, kohorta i razdoblje potpuno kolinearni (jednom kada znamo dva elementa, automatski znamo i treći). Stoga se na njihovu varijancu moraju primijeniti ograničenja kako bi se stekli uvidi u njihove separatne efekte. U skladu s tim, kako bi se zaobišla njima inherentna kolinearnost, ovo izvješće tretira dob, kohortu i razdoblje kao kategorijalne varijable (vidi van der Brug i Rekker, 2021.). Dob je stoga definirana kategorijama životnog ciklusa, gdje su ispitanici razvrstani u četiri kategorije: adolescenti (18-21 godina), mlađi odrasli (22-29 godina), srednji odrasli (30-64 godine) ili stariji odrasli (65+ godina) (vidi Lichtin, van der Brug i Rekker, 2023.). Kohorte su definirane kao političke generacije, pri čemu su pojedinci kategorizirani u odnosu na razdoblje njihove političke socijalizacije (Grasso, 2016.). Prvenstveno smo se oslonili na

generacijsku shemu koju je predložila Grasso (2014.) i ažurirao Mitteregger (2024.), uz male izmjene zbog ograničenog vremenskog okvira obuhvaćenog podacima koje koristimo. Ukratko, ispitanike smo razvrstali u sljedeće skupine: generacija Drugog svjetskog rata (rođeni između 1903. i 1945., obuhvaća i predratnu i postratnu generaciju), generacija 60-ih i 70-ih (rođeni između 1946. i 1957.), generacija 80-ih (rođeni između 1958. i 1968.), generacija 90-ih (rođeni između 1969. i 1981.) i milenijalci (rođeni nakon 1982.). Također, efekti razdoblja operacionalizirani su tretiranjem svake godine anketiranja kao zasebne kategorije.

Uz okosnicu izvješća koja se temelji na dobi, razdoblju i kohorti, analiza uključuje i druge varijable koje se odnose na okvir apstinencije opisan u prvom dijelu. Kako bismo uzeli u obzir socioekonomski status ispitanika, uključili smo indikatore obrazovanja, zaposlenja i imovinskog stanja (mjereno kao količina imovine koju pojedinac posjeduje). Nadalje, naš model također uključuje mjere difuzne podrške demokraciji (Norris, 1999.), zadovoljstva demokracijom (Grönlund i Setälä, 2007.) i razine političkog interesa (Prior, 2010.). Varijable roda i veličine naselja su demografski indikatori ponajprije dodani u kontrolnom svojstvu. Ukupno gledano, model uglavnom operira unutar široko korištenog okvira resursnog modela političke participacije (Smets i van Ham, 2013.) koji naglašava važnost obrazovanja, vještina, vremena, iskustva i socioekonomskih uvjeta za izlazak na dan izbora (vidi Verba i Nie, 1972.).

Analiza se temelji na podacima istraživačkog niza Hrvatskih studija izbora (CroNES, v., Bovan, Širinić i Raos, u pripremi) čiji je nositelj Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Ovo izvješće koristi sedam nacionalno reprezentativnih predizbornih i postizbornih istraživanja provedenih od 2003. do 2020. godine, u kojima je sudjelovalo gotovo 6000 ispitanika, čime se pokriva razdoblje postupnog pada izlaznosti u Hrvatskoj. Zavisna varijabla je binarna i mjeri jesu li ispitanici ili ispitanik glasovali na posljednjim održanim izborima na kojima su imali pravo glasa.¹

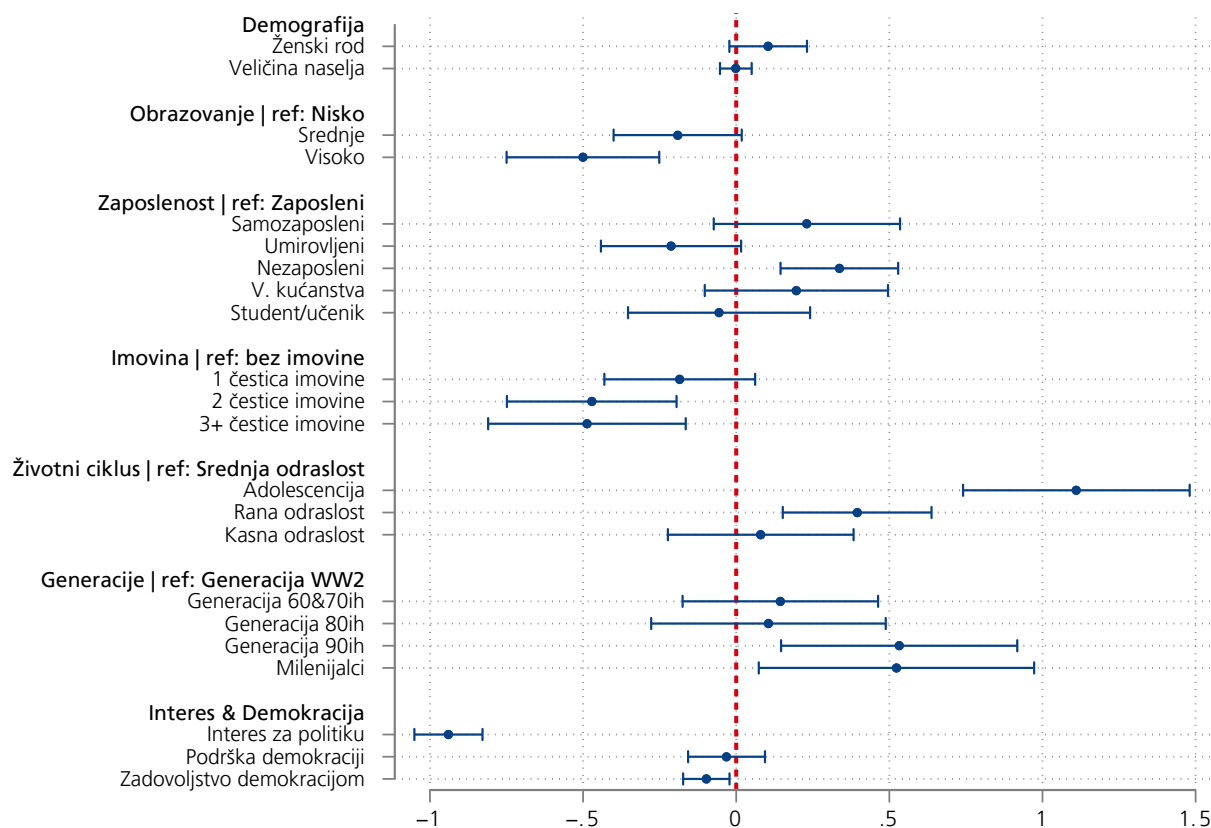
TKO SU IZBORNI APSTINENTI U HRVATSKOJ?

Prvo, rezultati binarne logističke regresije pokazuju da spol nema značajan efekt na odaziv birača. Iako je u tom smislu potrebno provesti više testova (primjerice, na različitim vrstama izbora, usp. Kostelka, Blais i Gindengil, 2019.), naši su rezultati u skladu s nalazom da rodni jaz u sudjelovanju na izborima postupno nestaje (Smets i van Ham, 2013.). Slično tome, iako se ruralno i urbano stanovništvo u Europi razlikuje po razinama političke efikasnosti (García del Horno, Rico i Hernández, 2023.), u Hrvatskoj se takvo stanovništvo ne razlikuje kada je riječ o razinama izbornog odaziva.

¹ Ova mjera nije neproblematična jer ispitanici u anketama često procjenjuju razine vlastitog izbornog odaziva (vidi Karp i Brockington, 2005). Isto vrijedi i za podatke koje ovdje koristimo (v. Širinić and Dolenc, u pripremi).

Slika 5

Grafika koeficijenta: model binarne logističke regresije izborne apstinencije u Hrvatskoj (razdoblje 2003.-2020.).

* Model: $N=5,924$, $R^2=0,121$, $X^2=858,08$, $p=0,0000$. Napomena: Svaki efekt čiji interval pouzdanosti (95%) ne siječe crvenu liniju s ishodištem 0 na x-osi je statistički značajan. Iako je razdoblje uključeno kao faktor u modelu, ono nije uključeno u grafikon jer je prvi dio izvješća već prikazao odaziv birača tijekom godina u Hrvatskoj.

Istovremeno, međutim, postoje neke razlike u odazivu birača prema obrazovanju i radnom statusu. Odnosno, kao što je opširno dokumentirano drugdje (vidi Smets i van Ham, 2013.), i naši rezultati pokazuju da obrazovanje ima pozitivan učinak na odaziv birača. Međutim, razlike između niže obrazovanih i ispitanika sa srednjom stručnom spremom očekivano su manje izražene ($p=0,07$) od razlika između ispitanika sa srednjom i visokom stručnom spremom (pojedinci s diplomom prvostupnika, magisterijem ili doktoratom) ($p=0,000$).

Nadalje, u usporedbi sa zaposlenima, nezaposleni su skloniji izbornoj apstinenciji ($p=0,001$), premda treba napomenuti kako ovdje korištenom operacionalizacijom nismo mogli detaljnije uzeti u obzir socioekonomski položaj pojedinca (vidi Henjak i Vuksan-Ćusa, 2019.). Ispitanici u drugim radnim statusima ne razlikuju se značajno od onih koji su zaposleni. Međutim, kod umirovljenika je nešto veća vjerojatnost da će izaći na izbore, iako ovaj koeficijent nije statistički značajan na konvencionalnoj razini ($p=0,07$).

Kako bismo pružili konkretnije objašnjenje rezultata, uključili smo grafikone koji prikazuju prediktivne vjerojatnosti izborne apstinencije za različite skupine obrazovanja i zaposlenja. Na slici 6, lijeva strana pokazuje da za pojedince s

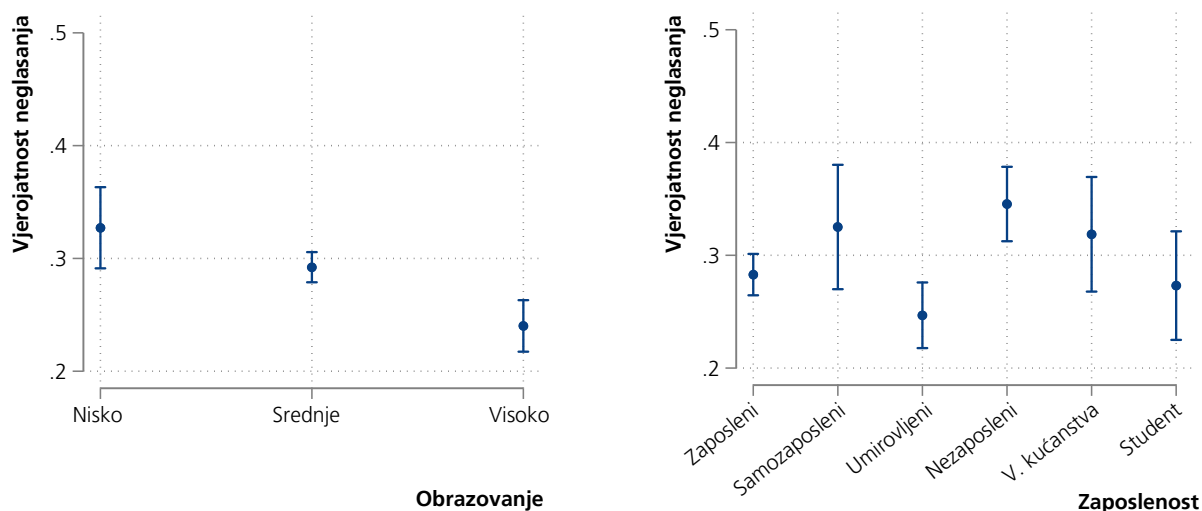
visokim obrazovanjem postoji vjerojatnost od 24% da neće glasati, dok se za one s najnižim stupnjem obrazovanja ta vjerojatnost povećava za gotovo 10%. Istodobno, desna strana pokazuje da za nezaposlene postoji vjerojatnost od 35% da neće glasati, što je 6% više nego kod zaposlenih ispitanika. Ukupno gledano, ovi rezultati pokazuju da pad odaziva birača ima očite konture s obzirom na obrazovanje i zaposlenje, budući da u Hrvatskoj one s najmanje resursa ujedno karakterizira i najmanja vjerojatnost izlaska na izbore. Dakle, pronašli smo potvrdu za argument da je izborna participacija među društvenim skupinama u Hrvatskoj nejednaka (vidi Bovens i Wille, 2017: 70-71; Schäfer i Streeck, 2013: 13-15). Ovo je dodatno potkrijepljeno nalazom da pojedinci s više imovine (2 ili 3+) više izlaze na izbore od onih koji nemaju nikakvu imovinu (vidi sliku 5) (Nadeau, Lewis-Beck i Foucault, 2019.).

Sada se okrećemo dobnim razlikama u izbornoj apstinenciji. Rezultati na slici 5 pokazuju kako u Hrvatskoj postoje dokazi koji idu u prilog teorijama životnog ciklusa i generacija. Naime, u usporedbi s ispitanicima srednje odrasle dobi (30 - 64 godine), i adolescenti (18 - 21 godina) i mlađe odrasle osobe (22 - 29 godina) su sklonije većoj izbornoj apstinenciji. Ta je razlika najizraženija kod adolescenata, na što ćemo se podrobnije osvrnuti u završnom dijelu izvješća.

Slika 6

Niže obrazovani i nezaposleni najmanje glasaju u Hrvatskoj

Prediktivna vjerojatnost izborne apstinencije prema skupinama obrazovanja i zaposlenja.

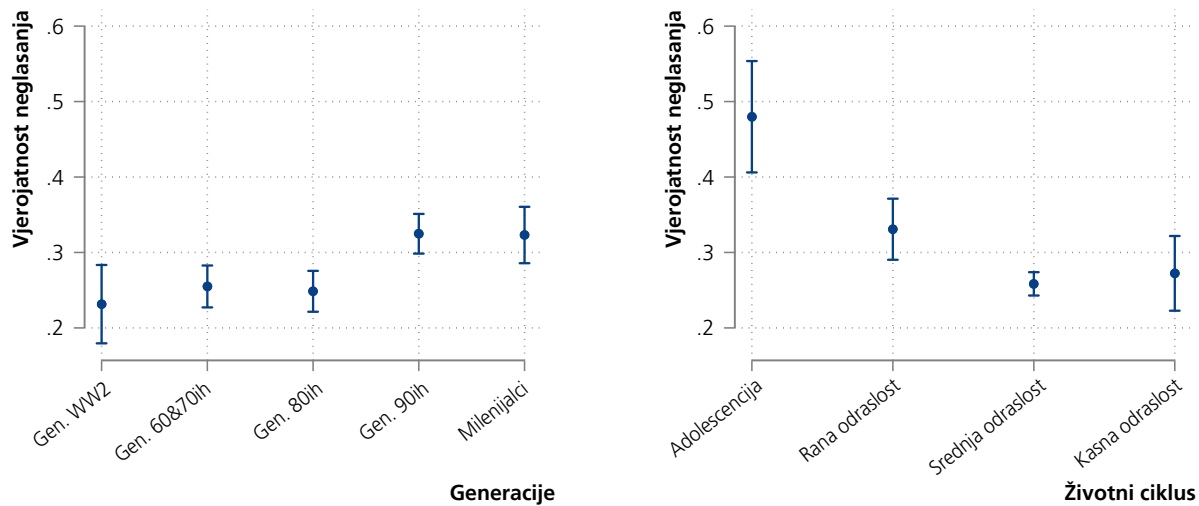

* Napomena: intervali pouzdanosti (95%).

Slika 7

Najmanje glasaju adolescenti

Prediktivna vjerojatnost izborne apstinencije prema skupinama i životnim fazama.

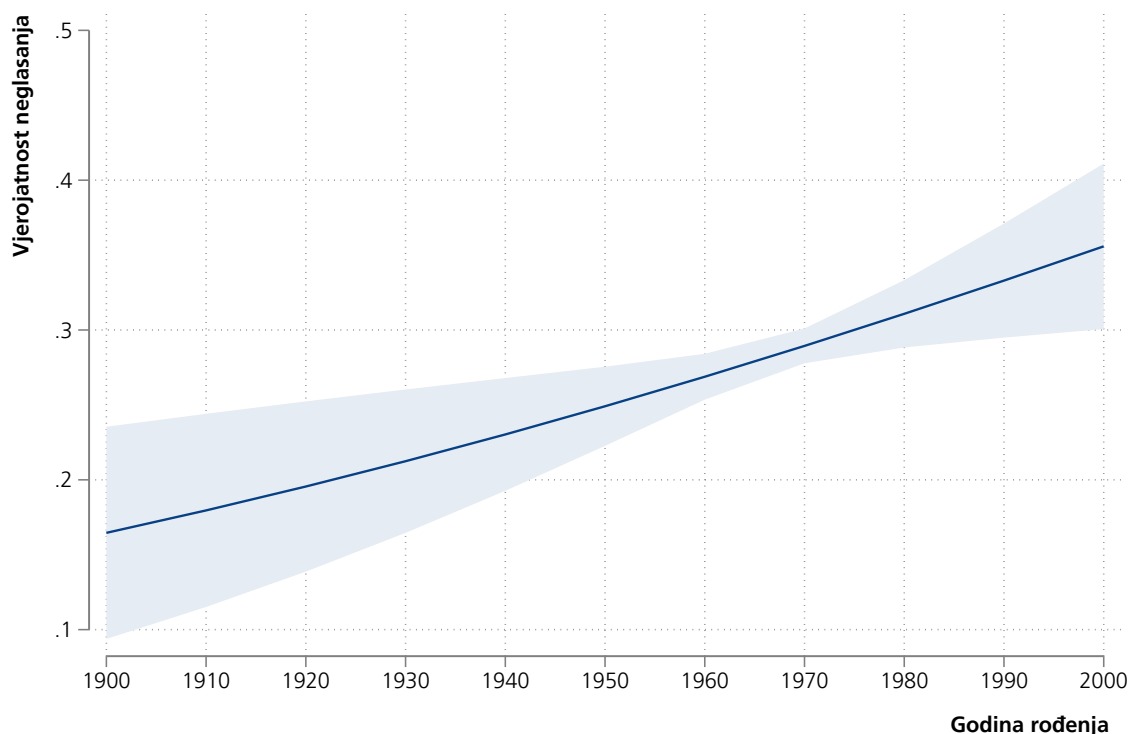
* Napomena: intervali pouzdanosti (95%).

Kao što je prikazano na slici 7 (desno), vjerojatnost neglasanja kod adolescenata iznosi gotovo 50%. Ta vjerojatnost pada na 25% i 27% kod ispitanika srednje odnosno kasne odrasle dobi. Ukratko, vjerojatnost izlaska na izbore u Hrvatskoj gotovo je dvostruko veća kod osoba starijih od 30 nego kod osoba mlađih od 21 godine. Ako je teorija o glasanju kao navici točna (Dinas, 2012., također vidi Blais i Daoust, 2020.: 71- 90) te ako stope odaziva adolescenata i dalje ostanu niske kako oni stare, može se očekivati daljnji pad odaziva birača.²

Razlike među kohortama manje su izražene. Ipak, manje je vjerojatno da će generacija 90-ih ($p=0,007$) i milenijalci ($p=0,022$) glasati nego generacije Drugog svjetskog rata (ova kategorija uključuje i generacije prije i poslije Drugog svjetskog rata). Gledajući grafikon prediktivnih vjerojatnosti (slika 7, lijeva strana), također je primjetno da generacija 90-ih i milenijalci glasaju manje i od generacija 60-ih/70-ih i 80-ih. Procjenjuje se da je kod dvije najmlađe generacije vjerojatnost da neće izaći na izbore 32%, dok ista vjerojatnost pada na 25% i niže za starije generacije. S obzirom na te generacijske razlike, moglo bi se zaključiti da su mlađe generacije u Hrvatskoj sličnije zapadnim Europljanima nego

² Svejedno, u obzir treba uzeti i važnost te vrste izbora (Franklin i Hobolt, 2011.; Dinas i ostali., 2024.).

Slika 8
Izlazak na izbore raste s godinama
Predviđene vjerojatnosti izborne apstinencije prema godini rođenja

* Napomena: intervali pouzdanosti (95%). Model: $N=5,924$, $R^2=0.119$, $X^2=842.93$, $p=0.0000$.

vršnjacima iz drugih postkomunističkih zemalja (Linek i Petrušek, 2016.). Magnitude ovdje prikazanih generacijskih razlika usporedive su s razlikama između zaposlenih i nezaposlenih.

Identificiranje razlika povezanih s dobi zaključujemo prikazom efekata godine rođenja na vjerojatnost neizlaska na izbore (slika 8) (vidi Grasso i ostali, 2019.). To je učinjeno tako da je u model dodana varijabla godine rođenja umjesto varijable koja kategorizira političke generacije. Rezultati pružaju daljnje dokaze da se kohorte rođene 1980-ih ili nakon njih (tj. milenijalci, generacija Z) razlikuju od kohorta rođenih prije 1960-ih (tj. "baby boom" generacija, tiha-generacija i najveća generacija) (Norris i Inglehart, 2019.).³ Zanimljivo je da je, u skladu s nalazima Ingleharta i Norris, u Hrvatskoj utvrđen suprotan trend u razinama autoritarnosti među kohortama (Raos i Zakošek, u pripremi).

Na kraju, okrećemo se preostalim pokazateljima: političkom interesu, zadovoljstvu demokracijom i difuznoj potpori

demokraciji. Rezultati na slici 5 ponovno potvrđuju poznatu spoznaju da je izražen politički interes najsnažniji supresor izborne apstinencije. U isto vrijeme, čini se da potpora demokraciji ne utječe na vjerojatnost glasanja. To pokazuje da se birači i izborni apstinenti ne razlikuju u razini normativne podrške demokraciji, što je u suprotnosti s nalazima iz Njemačke prema kojima su izborni apstinenti manje demokratska grupa (Koch, Meléndez i Rovira Kaltwasser, 2021.). S obzirom na to da prema ovdje predstavljanim rezultatima zadovoljstvo demokracijom smanjuje vjerojatnost izborne apstinencije ($p=0,012$), u Hrvatskoj je možda bolje izborne apstinente označiti kao nezadovoljne demokrate, a ne kao nedemokrate.

³ Međutim, ovdje koristimo relativno jednostavan linearni model. Modeli koji nude veću fleksibilnost (tj. dopuštaju nelinearnost, kao što su GAM modeli, v. Grasso, 2014.) mogli bi, u ovom kontekstu, proizvesti liniju u obliku slova U, pri čemu bi najstarije skupine bile također nešto sklonije manjem izbornom odazivu (v. Širinić i Dolenc, u pripremi).

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Prije formuliranja konkretnih preporuka o tome kako se boriti protiv izborne apstinencije, želimo rekapitulirati naše rezultate:

- odaziv birača u Hrvatskoj je među najnižima u Europi.
- apstinencija je veća među mladima, budući da generacije rođene 1980-ih i kasnije u pravilu manje izlaze na izbore. Štoviše, apstinencija je izrazito visoka kod osoba između 18 i 21 godine starosti.
- obrazovanje i nezaposlenost igraju važnu ulogu: manje obrazovani i nezaposleni vjerojatnije će apstinirati. Imovinsko stanje je također važno, jer je vjerojatnije da će ljudi s boljim imovinskim stanjem izaći na izbore.
- glasanje u Hrvatskoj je, kao i drugdje, povezano s općenitim interesom za politiku. Unatoč tome, nije utvrđeno da izborni apstinenti značajno manje podržavaju demokraciju općenito. Oni su prije nezadovoljni demokracijom nego autoritarizmu skloni birači.

Izazov opadajućih razina izborne izlaznosti je dvostruk. S jedne strane, kada je apstinencija toliko ukorijenjena kao što je to slučaj u Hrvatskoj, potencijalna rješenja moraju se pozabaviti strukturnim problemima poput dubokog institucionalnog nepovjerenja (Bovan i Baketa 2022.). Svaka ozbiljna preporuka u tom pogledu mora uzeti u obzir da je ovo dio šireg i kompliciranijeg izazova koji se ne može riješiti jedinom mjerom. Međutim, budući da bavljenje institucionalnim povjerenjem, političkom efikasnošću, političkim interesom i socio-ekonomskom strukturom daleko izvan opsega ovog izvješća, okrećemo se rješenjima koja mogu imati relativno inkrementalan i trenutni učinak. Stoga se prvi dio preporuka bavi konkretnim političkim rješenjima, dok se drugi fokusira na kampanje i njihov domet u pogledu izbornih apstinenta.

GLASANJE SA 16 GODINA

Postoji nekoliko institucionalnih mehanizama koji mogu povećati izlaznost mladih birača. Jedan od njih je obvezno glasanje (Wattenberg, 2015.). No, taj prijedlog nije zaživio u javnoj raspravi u Hrvatskoj, iako bi njegovi učinci mogli biti pozitivni tako što bi tada postojao i strukturni poticaj da se stranački programi približe preferencijama prosječnog birača i da se smanji polarizacija (Oprea, Martin i Brennan 2024.). S druge strane, ideja koja je pak polako izgradila svoj put u akademskom diskursu u Hrvatskoj je ona o snižavanju dobne granice za pravo glasanja (vidi

Šalaj 2024.). Argumentira se da bi, ako glasanje jest navika, u cilju većeg odaziva, možda bilo bolje spustiti dobnu granicu za glasanje na 16 godina, budući da su pojedinci u toj dobi manje izloženi tranzicijskim procesima i događajima nego u dobi od 18 godina (vidi Franklin, 2004.; Franklin, 2020; Eichhorn i Bergh, 2021.). Stoga se pretpostavlja da su u dobi od 16 godina situacijski uvjeti koji bi mogli dovesti do apstinencije manje izraženi, što rezultira time da bi mladi mogli češće glasati na svojim prvim izborima, što pak može rezultirati time da im glasanje postane navika u budućnosti. Iako učinci snižavanja dobi za glasanje još nisu sasvim jasni (Bergh i Eichhorn, 2020.: 3-7; Rosenqvist, 2020.), studije ističu da ne postoji mnogo dokaza da je takav potez bio štetan tamo gdje je implementiran (Eichhorn i Bergh 2020.: 238; vidi također Eichhorn 2018.; Wagner, Johan i Kritzinger 2012.; Aichholzer i Kritzinger, 2020.; Franklin, 2020.). Nadalje, iako je dokaza o tome malo, čini se da adolescenti i srednjoškolci u dobi od 15 do 19 godina u Hrvatskoj više podržavaju daljnje snižavanje glasačke dobi od onih starijih od 20 godina (Ilišin 2017.: 230-231). Nedavno su pokazani i prvi politički impulsi u tom smjeru, uglavnom, ali ne isključivo, od progresivnog dijela oporbe (Toma 2023.).

POTENCIJALI ZA KAMPANJE USMJERENE NA IZBORNE APSTINENTE

Kada je riječ o izbornom potencijalu apstinenta, većina stratega etabliranih stranaka slijedi logiku da se na izborima može pobijediti samo privlačenjem birača drugih stranaka te rijetko kada ta kalkulacija uključuje i zalaženje u neglasački tabor. To je donekle i razumljivo iz dva razloga: prvo, privlačenje birača protivnika ne znači samo dobitak jednog glasa, već je to dvostruko učinkovito jer protivnik time također gubi jedan glas. Pridobivanje novog birača koji je prethodno bio apstinent, s druge strane, samo je neto dobitak od plus 1 u ukupnom broju glasova u odnosu na konkurenciju. I drugo, ciljano obraćanje apstinentima zahtijeva od stranaka i kandidata posebne napore poput prilagođavanja poruka i doslovnog odlaska na mjesta na kojima još nitko prije nije razgovarao s biračima. Ovo je jedna od spoznaja koja dolazi do izražaja kada pogledamo djelomično uspješne te nedavno provedene kampanje koje su bile usmjerene na izborne apstinate. Na primjer, na izborima u Velikoj Britaniji 2017. laburisti su iznenadili anketare s ukupno 40% glasova, smjestivši se odmah iza konzervativaca. Povećanje podrške

birača od 9,6% djelomično je rezultat obraćanja apstinentima, kako pokazuju istraživanja (Dorey 2017.). Kampanja je posebno bila usmjerena na birače s tradicionalno niskim odazivom, posebno u sveučilišnim gradovima i gradovima s velikim brojem mladih birača, kao i na grupe civilnog društva. Stoga se čini da je jedan od elemenata relativno uspješnih kampanja usmjerenih na izborne apstinate taj da su to zapravo atipične kampanje specifično usmjerene na apstinenciji sklone skupine. Suprotno široko-rasprostranjenom mišljenju, populističke stranke, i lijeve i desne, nisu nužno bolje opremljene da dopru do izbornih apstinenta (Wenker 2024). Najvjerojatniji razlog za to je taj što populistički birači, u usporedbi s izbornim apstinentima, zapravo imaju slična visoka očekivanja od demokracije (Koch et al. 2023.). Naš nalaz da izborni apstinenti u Hrvatskoj nisu nedemokrati zapravo je u suprotnosti s usporedivim istraživanjima iz drugih zemalja (Koch et al. 2023.). Ali to je dobra vijest, jer uobičajeni argument da su apstinenti izrazito teško dostupni strankama stoga u manjoj mjeri vrijedi za Hrvatsku.

Još jedan nedavni zanimljivi slučaj u tom pogledu su bili parlamentarni izbori u Poljskoj 2023. koji su bili popraćeni najvećim odazivom birača u demokratskom razdoblju Poljske: 74,5%. Odlučujući čimbenik bile su ciljane kampanje koje su uključivale organizacije civilnog društva, ali i aktiviste s društvenih medija i druge kako bi se doprlo do mladih (Brändle i Szelewa-Kropiwnicka 2024.). Iako ove kampanje možda nije lako ponoviti u drugim zemljama, one pokazuju važnost izgradnje saveza s organizacijama civilnog društva kada se vodi kampanja za izborne apstinate. Jedinствена prednost kampanje za apstinate, koja posebno cilja na okruge ili skupine s tradicionalno visokim stopama apstinencije, je ta da ste u situaciji u kojoj ste jedina ponuda tim biračima. Ovo je lekcija koja se krije iza kampanja koje su dovele do iznenađujućih rezultata, poput rezultata regionalnih izbora u Salzburgu 2023. u Austriji, gdje je marginalna stranka iznenadila anketare osvojivši 12% glasova - od kojih su mnogi bili bivši birači. To je rezultat kampanje izričito vođene u okruzima s prethodno niskim odazivom. Izjave birača glasile su otprilike: Ovo je prvi put da neki političar razgovara s nama (Jennewein 2023.).

Ukratko: kampanje za izborne apstinate teško je izvesti. One zahtijevaju kandidate koji su voljni istaknuti se te kandidate koji imaju jedinstven profil koji ljudi prihvaćaju. Potrebna im je i velika pomoć i suradnja aktera izvan uže stranačke sfere. Ali: kampanje koje su usmjerene na apstinate imaju potencijal osvojiti glasove. U slučaju Hrvatske taj potencijal također postoji, jer, kako rezultati pokazuju, izborni apstinenti, unatoč tome što su slabije informirani i što bilježe niže rezultate na ljestvici političke efikasnosti (Henjak 2017.; Henjak i Čular u pripremi), ne podržavaju demokraciju ništa manje od klasičnih birača. To znači da još nisu odustali od demokracije, unatoč otuđenosti od političkih predstavnika. Istodobno, znamo da izborni apstinenti u Hrvatskoj imaju izraženije populističke stavove (Raos 2020.; Vuksan-Ćusa i Šalaj 2024.), što sugerira da bi oni doista mogli biti populistički demokrati (Zaslave i Meijers 2023.).

LITERATURA

- Aichholzer, J., & Kritzinger, S.** (2020). Voting at 16 in Practice: A Review of the Austrian Case. In J. Eichhorn & J. Bergh (Eds.), *Lowering the Voting Age to 16* (pp. 81–101). Cham: Palgrave Macmillan.
- Bastedo, H.** (2015). Not 'one of us': Understanding how non-engaged youth feel about politics and political leadership. *Journal of Youth Studies*, 18(5), 649–665.
- Bergh, J., & Eichhorn, J.** (2020). Introduction. In J. Eichhorn & J. Bergh (Eds.), *Lowering the Voting Age to 16* (pp. 1–12). Cham: Palgrave Macmillan.
- Blais, A., & Daoust, J-F.** (2020). *The Motivation to Vote: Explaining Electoral Participation*. Vancouver, Toronto: UBC Press.
- Bödeker, S.** (2012). Soziale Ungleichheit und politische Partizipation in Deutschland. Grenzen politischer Gleichheit in der Bürgergesellschaft.
- Bovan, K., & Baketa, N.** (2022). Stabilnost i/ili promjene? Povjerenje u institucije u Hrvatskoj od 1999. do 2020. *Revija za sociologiju*, 52(1), 31–60.
- Bovan, K., Širinić, D., & Raos, V.** (ur.). (u pripremi). *Hrvatski birači: 30 godina političkog ponašanja i mišljenja*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
- Brändle, M., & Szelewa-Kropiwnicka, B.** (ur.). (2024). The defeat of populists in Poland: Behind the scenes of the 2023 election campaign. Varšava: zaklada Friedrich-Ebert, predstavništvo u Poljskoj.
- Dassonneville, R.** (2017). Age and Voting. In K. Arzheimer, J. Evans, & M.S. Lewis-Beck (Eds.), *The SAGE Handbook of Electoral Behavior* (2. izdanje) (str. 137-158). London: SAGE Publications.
- Dinas, E.** (2012). The Formation of Voting Habits, *Journal of Elections, Public Opinion & Parties*, 22(4)m 431–456.
- Dinas, E., Valentim, V., Broberg, N., & Franklin M. N.** (2024). Early voting experiences and habit formation. *Political Science Research and Methods*, 12(1), 195–206.
- Dorey, P.** (2017). Jeremy Corbyn confounds his critics: explaining the Labour party's remarkable resurgence in the 2017 election. *British Politics*, 12, 308–334.
- Early, A. S., Smith, E. L., & Neupert, S. D.** (2023). Age, education, and political involvement differences in daily election-related stress. *Current Psychology*, 42(25), 21341–21350.
- Eichhorn, J.** (2018). Votes At 16: New Insights from Scotland on Enfranchisement. *Parliamentary Affairs*, 71(2), 365-391.
- Eichhorn, J. & Bergh, J.** (2021). Lowering the Voting Age to 16 in Practice: Processes and Outcomes compared. *Parliamentary Affairs*, 74(3), 507–521.
- Elsässer, L., Hense, S., & Schäfer, A.** (2017). "Dem Deutschen Volke"? Die ungleiche Responsivität des Bundestags. *Zeitschrift für Politikwissenschaft*, 27(2), 161–180.
- Elsässer, L., Schäfer, A. & Wenker J.** (2022). Ungleiche Demokratien. Wer geht (nicht) wählen?. Friedrich-Ebert-Stiftung – Demokratie der Zukunft. Beč.
- Eurobarometer** (2023). *European Opinion Poll Survey – prosinac 23*. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2966>
- Foa, R., Klassen, A., Wenger, D., Rand, A., & Slade, M.** (2020). Youth and satisfaction with democracy: Reversing the democratic disconnect? *Eurobarometer prosinac 2023*. ECFR Article. <https://ecfr.eu/publication/a-crisis-of-ones-own-the-politics-of-trauma-in-europes-election-year/>
- Franc, R., Perasović, B., & Mustapić, M.** (2018). Youth, history and a crisis of democracy? Perspectives from Croatia. *Understanding Youth Participation Across Europe: From Survey to Ethnography*, 227–263.
- Franklin, M.** (2004). *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Franklin, M., & Hobolt, S. B.** (2011). The legacy of lethargy: how elections to the European parliament depress turnout. *Electoral Studies*, 30(1), 67–76.
- Franklin, M. N.** (2020). Consequences of Lowering the Voting Age to 16: Lessons from Comparative Research. In J. Eichhorn & J. Bergh (ur.), *Lowering the Voting Age to 16* (pp. 13–41). Cham: Palgrave Macmillan.
- García del Horno, R., Rico, G., & Hernández, E.** (2023). Do they feel like they don't matter? The rural-urban divide in external political efficacy. *West European Politics*, online first.
- Gilens, M.** (2012). *Affluence and influence: Economic inequality and political power in America*. Princeton University Press.
- Grasso, M. T.** (2014). Age, period and cohort analysis in a comparative context: Political generations and political participation repertoires in Western Europe. *Electoral Studies*, 33(1), 63–76.
- Grasso, M. T.** (2016). *Generations, Political Participation and Social Change in Western Europe*. London, New York: Routledge.
- Grasso, M. T., Farrall, S., Gray, E., Hay, C., & Jennings, W.** (2019). Thatcher's Children, Blair's Babies, Political Socialization and Trickle-down Value Change: An Age, Period and Cohort Analysis. *British Journal of Political Science*, 49(1), 17–36.
- Grönlund, K., & Setälä, M.** (2007). Political Trust, Satisfaction and Voter Turnout. *Comparative European Politics*, 5(4), 400–422.
- Hadjar, A., & Beck, M.** (2010). Who does not participate in elections in Europe and why is this? A multilevel analysis of social mechanisms behind non-voting. *European Societies*, 12(4), 521–542.
- Harring et al.** (2023). *Youth Study: Personal optimism, national pessimism, trust in Europe*. Zaklada Friedrich-Ebert.
- Henjak, A.** (2017). Lojalnost, glas ili izlazak: izborna participacija i potpora novim strankama u Hrvatskoj. *Analiza Hrvatskog politološkog društva*, 14(1), 79–103.
- Henjak, A., & Vuksan-Ćusa, B.** (2019). Interesi ili nešto drugo? Ekonomski stavovi i njihova utemeljenost u društvenoj strukturi u Hrvatskoj. *Revija za sociologiju*, 49(1), 37-60.
- Henjak, A., & Čular, G.** (forthcoming). Stari rascjepi i nove stranke: analiza biračkog ponašanja na izborima 2020. u Hrvatskoj. *Politička misao*.
- Ilišin, V.** (2017). Mladi i politika: trendovi (dis)kontinuiteta. In V. Ilišin & V. Spajić Vrkaš (Eds.), *Generacija osujećenih. Mladi u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća* (pp. 230–231). Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Jennewein, M.** (2023). Amid nothing going right, Austrians lean far-left. *IPS Journal*.
- Karp, J. A., & Brockington, D.** (2005). Social Desirability and Response Validity: A Comparative Analysis of Overreporting Voter Turnout in Five Countries. *The Journal of Politics*, 67(3), 825–840.
- Koch, C. M., Meléndez, C., & Rovira Kaltwasser, C.** (2023). Mainstream voters, non-voters and populist voters: what sets them apart?. *Political Studies*, 71(3), 893–913.
- Kostelka, F., Blais, A. & Gidengil, E.** (2019). Has the gender gap in voter turnout really disappeared? *West European Politics*, 42(3), 437–463.
- Kostelka, F., & Blais A.** (2021). The Generational and Institutional Sources of the Global Decline in Voter Turnout. *World Politics*, 73(4), 629–667.

- Lamza Posavec, V.** (2004). Apstinencija na izborima za Hrvatski sabor 2003. godine: tko i zašto nije glasovao?. *Društvena istraživanja*, 71(3), 383–404.
- Lichtin, F., van der Brug, W., & Rekker, R.** (2023). Generational replacement and Green party support in Western Europe. *Electoral Studies*, 83(1), online first.
- Linek, L., & Petrúšek, I.** (2016). What's past is prologue, or is it? Generational effects on voter turnout in post-communist countries, 1990–2013. *Electoral Studies*, 42, 78–90.
- Lisi, M., Quaranta, M., Real-Dato, J., & Tsatsanis, E.** (2021). Assessing the Impact of Age, Cohort and Period Effects on Partisanship and Support for Mainstream Parties: Evidence from Southern Europe. *South European Society and Politics*, 26(2), 239–270.
- McClellan, C. T., & Ono, Y.** (2022). Too Young to Run? Voter Evaluations of the Age of Candidates. Working paper.
- Mitteregger, R.** (2024). Socialized with "old cleavages" or "new dimensions": An Age-Period-Cohort analysis on electoral support in Western European multiparty systems (1949–2021). *Electoral Studies*, 87, 102744.
- Nadeau, R., Lewis-Beck, M.S., & Foucault, M.** (2019). Wealth and Voter Turnout: Investigating Twenty-Eight Democracies. *Polity*, 51(2), 261–287.
- Neundorf, A., & Niemi, R.G.** (2014). Beyond political socialization: New approaches to age, period, cohort analysis. *Electoral Studies*, 33, 1–6.
- Norris, P.** (1999). Introduction: The Growth of Critical Citizens? In P. Norris (Ed.), *Critical Citizens. Global Support for Democratic Government* (str. 1–27). Oxford: Oxford University Press.
- Norris, P., & Inglehart, R.** (2019). *Cultural Backlash. Trump, Brexit, and Authoritarian Populism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Open Society Barometer** (2023). Can Democracy Deliver? <https://www.opensocietyfoundations.org/focus/open-society-barometer>
- Oprea, A., Martin, L., & Brennan, G.H.** (2023). Moving toward the Median: Compulsory Voting and Political Polarization. *American Political Science Review*, online first, str. 1–15.
- Prior, M.** (2010). You've Either Got It or You Don't? The Stability of Political Interest over the Life Cycle. *The Journal of Politics*, 72(3), 747–766.
- Raos, V.** (2020). Struktura rascjepa i parlamentarni izbori u Hrvatskoj 2020. u doba pandemije. *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 17(1), 7–30.
- Raos, V. & Zakošek, N.** (u pripremi). Autoritarnost. In: Bovan, K., Širinić, D. and Raos, V. (ur.) *Hrvatski birači: 30 godina političkog ponašanja i mišljenja*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
- Rosema, Martin** (2007): »Low Turnout: Threat to Democracy or Blessing in Disguise? Consequences of Citizens' Varying Tendencies to Vote«, u: *Electoral Studies* 26, str. 612–623.
- Rosenqvist, O.** (2020). Rising to the Occasion? Youth Political Knowledge and the Voting Age. *British Journal of Political Science*, 50(2), 781–792.
- Schäfer, Armin** (2012): »Beeinflusst die sinkende Wahlbeteiligung das Wahlergebnis? Eine Analyse kleinräumiger Wahldaten in deutschen Großstädten«, in: *Politische Vierteljahresschrift* 53 (2), str. 240–264.
- Schäfer, A., & Roßteutscher, S.** (2015). Räumliche Unterschiede der Wahlbeteiligung bei der Bundestagswahl 2013: Die soziale Topografie der Nichtwahl. *Die Bundestagswahl 2013: Analysen der Wahl-, Parteien-, Kommunikations- und Regierungsforschung*, 99–118.
- Schäfer, A., & Streeck, W.** (2013). Introduction: Politics in the Age of Austerity. In A. Schäfer & W. Streeck (Eds.), *Politics in the Age of Austerity* (pp. 1–25). Cambridge: Polity Press.
- Scervini, F., & Segatti, P.** (2012). Education, inequality and electoral participation. *Research in Social Stratification and Mobility*, 30(4), 403–413.
- Schnitzer, M.** (2021). Wie Ungleichheit der Demokratie schadet. *Wirtschaft und Gesellschaft*, 47(3), 297–307.
- Smets, K., & van Ham, C.** (2013). The embarrassment of riches? A meta-analysis of individual-level research on voter turnout. *Electoral Studies*, 32(2), 344–359.
- Smets, K., & Neundorf, A.** (2014). The hierarchies of age-period-cohort research: Political context and the development of generational turnout patterns. *Electoral Studies*, 33, 41–51.
- Šalaj, B.** (2023). Prema inkluzivnoj demokraciji: spuštanje dobne granice za političko sudjelovanje na 16 godina. Zagreb: GONG.
- Širinić, D., & Dolenc, D.** (forthcoming). Izborna participacija. In K. Bovan, D. Širinić, & V. Raos (Eds.), *Hrvatski birači: 30 godina političkog ponašanja i mišljenja*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu.
- Toma, I.** (2023). OKRUGLI STOL. GONG: 'Za glasanje na izborima dobru granicu treba spustiti s 18 na 16 godina'. *Jutarnji list*, September 27, 2023.
- Van der Brug, W., & Rekker, R.** (2021). Dealignment, realignment and generational differences in The Netherlands. *West European Politics*, 44(4), 776–801.
- Verba, S., & Nie, N.H.** (1972). *Participation in America: Political Democracy and Social Equality*. New York, Evanston, San Francisco, London: Harper & Row.
- Vuksan-Ćusa, B., & Šalaj, B.** (2024). Storm in a Teacup: Populist Attitudes and Voting for Populists in Croatia. *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 21(1), 1–28.
- Wagner, M., Johann, D., & Kritzing, S.** (2012). Voting at 16: Turnout and the quality of vote choice. *Electoral Studies*, 31(2), 372–383.
- Wattenberg, M. P.** (2015). *Is Voting for Young People? Completely Updated Through the 2018 Election* (5th edition). New York, London: Routledge.
- Wenker, J.** (2024). Who does (not) vote?. Friedrich-Ebert-Stiftung – Democracy of the Future. Beč.

O AUTORIMA

Bartul Vuksan-Ćusa je doktorski student političkih znanosti na Autonomnom Sveučilištu u Barceloni i asistent i predavač na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Preddiplomski studij je završio u Zagrebu, a diplomatske studije u Zagrebu (FPZG) i Beču (CEU). Njegovi istraživački interesi uključuju populizam, političke stavove i biračko ponašanje.

Michael Jennewein je istraživač u području demokracije i ekonomije pri Friedrich-Ebert-Stiftung Democracy of the Future u Beču te uglavnom radi na temama nejednakosti, demokracije te desnog populizma. Diplomirao je filozofiju i ekonomiju na Sveučilištu u Bayreuthu i magistrirao upravljanje tehnologijom i digitalnu transformaciju na Tehnološkom sveučilištu u Tallinnu.

IMPRESUM

Izdavač:
FES Regional Office for International Cooperation
Democracy of the Future
Reichsratsstr. 13/5
A-1010 Vienna

Odgovornost za sadržaj:
Johanna Lutz | Director, Democracy of the Future
Phone: +43 1 890 3811 301
X: @FES_Democracy
democracy.fes.de

Kontakt/narudžbe: democracy.vienna@fes.de

Dizajn: pertext, Berlin | www.pertext.de

Stavovi izraženi u ovoj publikaciji nisu nužno stavovi Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) ili organizacije za koju autor radi. Komercijalno korištenje medija koje izdaje FES nije dopušteno bez pisanog pristanka FES-a. Publikacije FES-a ne smiju se koristiti u predizborne svrhe.

ISBN 978-3-98628-546-3

© 2024

O NEJEDNAKIM DEMOKRACIJAMA

Unequal Democracies is je projekt FES-a Democracy of the Future. Glavni cilj je promicanje komparativnog razumijevanja o tome zašto nejednakost u glasovanju i drugim demokratskim procesima šteti našim demokracijama.

U izvješćima o državama pružamo detaljnije analize pojedinih nacionalnih konteksta s ciljem razvoja i rasprave političkih preporuka za donositelje odluka.

Više informacija na:

<https://democracy.fes.de/topics/inequality-democracy>

TKO (NE) GLASA U HRVATSKOJ?

Zašto bi hrvatski građani trebali brinuti o izbornoj izlaznosti?

Manje od polovice hrvatskih građana glasa na parlamentarnim izborima, što je četvrti najniža razina izbornog odaziva u Europi. Trajna izborna apstinencija potkopava otpornost demokracije jer se sve više građana otuđuje od političkih procesa.

Tko su neglasači u Hrvatskoj?

Shodno generalnim trendovima u Europi, i u Hrvatskoj je za mlađe, manje obrazovane i radničku klasu manje vjerojatno da će glasati. Neglasači u Hrvatskoj imaju slab politički interes, ali istovremeno - i u kontrastu s drugim državama - nisu manje skloniji demokraciji kao takvoj od nebrača.

Što bi trebalo učiniti?

Promjene u razinama izborne apstinencije zahtijevaju rješavanje trajnijih strukturalnih problema. Kao inkrementalnu mjeru predlažemo diskusiju o snižavanju dobnog praga za biračko pravo na 16 godina. Što se stranaka tiče, prilažemo uvide iz izbornih kampanja u Europi koje su posebno ciljale neglasače.

